

ПОСЛОВНО ПРАВО

Појам и предмет пословног права

- ▶ Систем права се састоји од различитих грана права.
- ▶ Пословно право је самостална грана права коју чине правне норме и правна правила којима се уређују правни положај привредних субјеката и правни односи у које они ступају у вези са прометом робе и новца, на тржишту. То је скуп правних норми којима се уређују статус привредних субјеката, њихов однос према држави и њихови међусобни правни послови које закључују у вези са прометом робе, услуга, новца, др.
- ▶ Пословно право је, такође и научна дисциплина која се бави изучавањем и објашњавањем правних норми и правних правила којима се уређују правни положај привредних субјеката и правни односи у које они ступају.

У нашој и страниј правној теорији, за означавање ове гране права користе се и други термини - привредно право, трговинско право, трговачко право.

- ▶ Пословно право садржи разноврсне норме и оне се могу поделити у две групе:
- ▶ **Статусне норме** – норме којима се регулише статус субјеката пословног права, правила о оснивању привредних субјеката, њиховим индивидуалним обележјима, имовини, одговорности за обавезе, органима, о повезивањима, реорганизацији, престанку.
- ▶ **Материјално-правне норме** – норме које регулишу међусобне правне односе субјеката пословног права приликом обављања своје делатности у области промета робе и новца, као и пружања услуга, као и норме које регулишу односе између субјеката пословног права и државе.

- ▶ Из самог појма пословног права произлази да ова грана права обухвата два дела:
- ▶ **статусно право**, које проучава статус субјеката пословног права и њихов однос према држави и
- ▶ и **уговорно право**, које проучава послове промета робе и услуга, новца и хартија од вредности, који имају привредноправни карактер.

- ▶ Пословно право је врло обимна, сложена и важна грана права. Пословно право се све више специјализује и из њега произлазе нове, самосталне гране права. Такве издвојене гране права из пословног права су: право осигурања, саобраћајно право, берзанско право, поморско право, банкарско право, стечајно право итд.
- ▶ Пословно право је у тесној вези са осталим гранама права нашег правног система.

Однос пословног права и других грана права

► Пословно право и грађанско право

- Између пословног права и грађанског права постоји најтешња веза јер ове две гране права великим делом регулишу имовинске односе. Њихова блискост посебно долази до изражаја код правних норми којима је регулисан промет робе, а делимично и промет новца. Пословно право се највећим делом развило баш из грађанског права. Међутим, развој промета робе и новца довео је до стварања пословног права као посебне гране права, са новим правилима намењеним регулисању односа у привреди, а не свакодневних односа између грађана. Нека питања имовинскоправне природе регулисана су у пословном праву на савим другачији начин него у грађанском праву. Евидентно је да се односи у привреди развијају знатно брже и да су знатно комплекснији него имовински односи грађана. Због тога се у оквиру пословног права често појављују нова правила, нови институти којих није било, односно којих нема у грађанском праву. Неки од тих института бивају доцније преузети од стране грађанског права, тако да постоји и повратни утицај пословног права на грађанско право.

► **Пословно право и облигационо право**

- Део пословног права које се означава као уговори у привреди (послови промета робе и услуга, уговорно право) представља наставак облигационог права. У облигационо право улазе општа правила о свим врстама облигационих односа и правила о уговорним односима који немају карактер привредних послова. Та општа правила важе и у погледу привредних послова (нпр. закључење уговора, обезбеђење, правне последице неиспуњења уговорних обавеза и др.). У пословно уговорно право улазе правила која су од значаја првенствено за уговорне односе који имају карактер привредних послова (нпр. закључење уговора јавним надметањем и сл.), као и специфична правила која важе само за уговоре у привреди. Због тога се може рећи да су правила облигационог права *lex generalis*, а правила трговинског права *lex specialis*. Уколико у трговинском праву не постоји правило за одређени случај треба применити правило облигационог права.

► **Пословно право и управно право**

- Пословно право и управно право су међусобно повезани иако пословно право спада у приватно а управно право у јавно право. По правилу, у нашем праву важи начело самосталности привредних субјеката. Међутим, држава, са позиције власти, преко својих управних органа и организација врши значајна овлашћења према привредним субјектима. Она се очитују кроз правила о одобрењу за издавање хартија од вредности, о стандардима квалитета робе, о контроли цена. Такође, ту су и девизна овлашћења, царинска овлашћења, спољнотрговинска овлашћења, антимонополска овлашћења, и сл.
- На привредне субјекте и односе у којима учествују примењују се правила управног поступка и управног спора.

► **Пословно право и кривично право**

- Кривично право проучава казнену одговорност учинилаца кривичних дела. Између пословног и кривичног права постоји повезаност јер кривично право проучава многа кривична дела привредног карактера а обухвата и једну посебну целину привредних казnenих дела која су позната као привредни преступи и прекршаји, а то су дела привредних субјеката и одговорних лица у њима.

► **Пословно право и међународно трговинско право**

- Обе гране права регулишу одређене привредне односе. Међутим, док пословно право садржи правила о правним односима учесника унутар граница једне државе, дотле међународно трговинско садржи правила о правном положају и правним односима учесника у међународним трговинским пословима. У случају да неко питање, које је међународно трговинскоправног карактера, није посебно регулисано, применом правила међународног трговинског права о сукобу закона примениће се одговарајућа правила интерног (националног) пословног права.

► **Пословно право и економске науке**

- Пословно право је правна надградња тржишне привреде и у непосредној је вези са економском структуром друштва. Тржишна привреда не може функционисати без правног инструмената, а то су пре свега категорије трговинског права путем којих се одвија промет на тржишту. Свака привредна активност у тржишној економији мора да се правно инструментализује закључивањем и извршавањем одређених правних послова, пре свега уговора. Зато је, с једне стране, за правнике неопходно познавање и категорија економских, финансијских, пореских и сл. дисциплина које имају највише додирних тачака са пословним правом. И обрнуто, неопходно је да и економисти имају потребно знање из пословног права како би потпуније и правилније разумели правни положај и пословање привредних субјеката на тржишту.

ИЗВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

- ▶ **Изворе пословног права представљају:**
- ▶ закон,
- ▶ подзаконски акти,
- ▶ међународне конвенције,
- ▶ судска и арбитражна пракса,
- ▶ правна наука,
- ▶ пословни обичаји,
- ▶ узансе и
- ▶ формуларни уговори и општи услови пословања.

► **Закон**

- Најважнији формални правни извор представља закон. Закон је био и остао основни извор пословног права. Све је чешћа и појава да се законима уређују институти пословног права и у земљама у којима су најважнији извори судски преседани и обичаји (англосаксонско право).
- Посебан значај имају тзв. системски закони који представљају делимичне кодификације правних норми којима се регулишу уже или шире области друштвено-економских односа у привреди.
- Закон је после Устава највиши правни акт, са најјачом правном снагом. Закон мора бити у складу са Уставом, а остали акти морају бити у складу са законима.
- Закон о привредним друштвима Републике Србије основни је извор пословног права.

- ▶ **У области пословног права постоји више закона који се примењују.**
- ▶ Најзначајнији су:
- ▶ Закон о облигационим односима;
- ▶ Закон о уговорима о превозу у друмском саобраћају;
- ▶ Закон о уговорима о превозу у железничком саобраћају;
- ▶ Закон о поморској и унутрашњој пловидби;
- ▶ Закон о облигационим односима и основним својинско-правним односима у ваздушном саобраћају;
- ▶ Закон о платном промету;
- ▶ Закон о меници;
- ▶ Закон о чеку;
- ▶ Закон о тржишту хартија од вредности и других финансијских инструмената, и др.

► **Подзаконски акти**

- Подзаконске акте (уредбе, наредбе, правилнике, пословнике, упутства и др.) доносе државни органи (влада, ресорно министарство). Правне норме садржане у подзаконским актима су слабије нормативне снаге од законских норми. Подзаконски акти морају да буду у сагласности са законом и њима се врши разрада законских норми и омогућава лакша примена закона.

► **Међународне конвенције**

- Посебан извор пословног права представљају међународне конвенције које је ратификовала наша држава. Међународне конвенције ратификацијом добијају снагу закона. По правилу, међународним конвенцијама се уређују пословни односи субјеката пословног права.

► Судска и арбитражна пракса

- У земљама које припадају англосаксонском правном систему, судска и арбитражна пракса представљају веома важан извор права уопште и један од најважнијих извора пословног права.
- У нашој земљи, иако постоје опречни ставови о томе да ли је судска пракса извор права или није, може се констатовати да судска и арбитражна пракса *de facto* представљају извор права.
- Судови примењују право, односно, пре свега, закон као и друге формалне правне изворе. Ако се појави спор између учесника у неком правном односу, суд ће га решити применом одговарајући правних норми и правила. Одлуке једног суда у једном поступку нису код нас (за разлику од англосаксонског права) обавезне за друге судове у сличним споровима. Зато не можемо сматрати да је у нас судска пракса формални извор права. Међутим, иако одлуке једног суда не обавезују други суд да у сличној правној ствари примени ту одлуку, виши суд снагом аргумената и свог ауторитета врши утицај на суд нижег степена. Посебно су значајне одлуке Врховног касационог суда који се стара о јединственој примени прописа и уједначавању судске праксе.

▶ **Правна наука**

- ▶ Правна наука не представља формални извор права, јер нити ствара право, нити су њена схватања обавезујућа за привредне субјекте или судове.
- ▶ Ипак, улога правне науке није занемарљива, напротив. Конкретно, улога правне науке састоји се у томе што она пружа помоћ судовима, арбитражама и другим органима приликом доношења одлука и узимању ставова по спорним правним питањима. Даље, правна наука даје коментаре постојећих прописа, теоретски обрађује, анализира и систематизује поједина питања, указујући на решења која би могла да буду усвојена како у судској пракси тако исто и приликом будућег законодавног регулисања одређених питања.
- ▶ Правна наука испуњава своју улогу ако критичким прилазом постојећој законодавној, судској и арбитражној пракси утире пут новој, савременој и напредној пракси стварања и примене права.

АУТОНОМНИ ИЗВОРИ ПОСЛОВНОГ ПРАВА

► Пословни обичаји

- Пословни обичаји су правила настала сталним понављањем истог или сличног понашања у истој или сличној ситуацији у релативно дужем временском периоду. Ради се о неписаним правилима понашања у привредном пословању од стране привредних субјеката. Пословне обичаје треба разликовати од од тзв. добрих пословних обичаја који представљају правила морала и у том смислу су правила *ius cogens*. Пословни обичаји не смеју бити у супротности са јавним поретком и моралом друштва.
- Основ примене пословних обичаја може бити воља странака, закон када упућује на његову примену, и др. (одлука суда или арбитраже). У праву је прихваћена тзв. објективна теорија о примени пословних обичаја, по којој се пословни обичаји увек примењују ако нису супротни конгентним прописима или ако њихова примена није изричито или прећутно искључена вољом самих странака. Према субјективној теорији, пак, пословни обичаји се примењују искључиво на основу изричите или прећутне воље самих странака, ако нису у супротности са конгентним прописима.

- ▶ Основно правило у вези са применом пословних обичаја је да странка која се на њих позива, мора доказати њиховом постојање, осим ако то друга страна не оспорава. Утврђивање постојања пословних обичаја може се вршити свим доказним средствима. У пословној пракси удружења привредних субјеката, најчешће, воде евиденцију о њиховом постојању.
- ▶ Обичајно право је временски претходило писаним изворима права. Међутим, писано право је временом добијало све важнију улогу, тако да бројније и потпуније законодавство у области привреде често искључује примену обичаја, нарочито када је реч о императивним прописима, односно нормама. Али исто тако, чињеница је да привредни субјекти, нарочито, у уговорним односима, често примењу пословне обичаје, на шта понекад упућује и сам Закон о облигационим односима (нпр. чл. 33. ЗОО: предлог за закључење уговора учињен неодређеном броју лица, који садржи битне састојке уговора чијем је закључењу намењен, важи као понуда, уколико друкчије не произлази из околности случаја или обичаја, и др.).

- ▶ У савременој правној теорији, полазећи од критеријума примене, пословни обичаји се деле на:
- ▶ **вертикалне пословне обичаје**, који се примењују у једног привредној грани и
- ▶ **хоризонталне пословне обичаје**, који су заједнички за већи број привредних грана или струка.
- ▶ У случају да постоји несагласност између вертикалних и хоризонталних обичаја, предност се даје вертикалним пословним обичајима јер се сматра да су више познати привредницима дате гране.
- ▶ По суштини, пословни обичаји се деле на **посебне** и **опште**. Посебни се примењују у једној, одређеној привредној грани а општи се примењују и важе у свим привредним гранама.
- ▶ У зависности од територијалног критеријума, пословни обичаји се деле на **међународне** и **националне** пословне обичаје.
- ▶ Националне пословне обичаје, према територији на којој се примењују, делимо на опште, регионалне и локалне.

► Узансе

- Узансе (лат. usus – обичај) су сређени, систематизовани и кодофиковани пословни обичаји. То су пословни обичаји које је прикупило, систематизовало и објавило за то овлашћено тело или државни орган.
- У нашој земљи, за утврђивање општих и посебних узанси постоји надлежност општих удружења и привредних комора, као и одговарајућих берзи.
- У зависности од области примене и субјеката овлашћених за њихово доношење, разликујемо опште и посебне узансе.
- Опште узансе садрже кодификоване обичаје који важе у свим врстама трговинских уговорних односа, а посебне важе само за поједине врсте трговинских послова. Опште узансе за промет робе донела је 1954. године Главна државна арбитража при влади Федеративне Народне Републике Југославије.

- ▶ Посебних узанси (које доносе привредне коморе, берзе, асоцијације трговаца) има више: Посебне узансе о промету робе на мало, о грађењу, у угоститељству, Лучке узансе итд.
- ▶ Узансе се деле и на конститутивне и декларативне јер се појединим узансама конституишу и нови пословни обичаји који нису постојали а другима се само у писменој форми декларишу већ постојећи пословни обичаји.
- ▶ Узансе ће бити примењене на један привредноправни однос ако су учесници у том односу уговорили њихову примену, или ако из околности произилази да су њихову примену хтели. Практични значај опште узансе, код нас је био изражен до доношења Закон о облигационим односима 1978. године, јер је тада у материји уговорног права (односа) било правних празнина. Оне су попуњене доношењем Закона о облигационим односима, а и многе одредбе општих узанси су постале интегрални део текста овог закона. Тако је готово престала практична потреба и примена опште узансе за промет робе. Иначе и Закон о облигационим односима забрањује примену опште узансе по оним питањима која су регулисана овим законом.

- ▶ **Формуларни уговори и општи услови пословања**
- ▶ Општи услови пословања су, у ширем смислу, општи услови пружања услуга, општи услови набавке, типски и адхезиони уговори. То су услови под којима неки субјект пословног права послује.
- ▶ Опште услове пословања доносе уговорне или законске групације субјеката пословног права или транснационалне корпорације.
- ▶ Приликом закључења масовних послова као што су послови превоза, осигурања, банкарски послови, привредни субјекти користе формуларне уговоре и опште услове пословања. У њима су унапред, за неодређени број истоврсних, односно истоветних ситуација одређена права и обавезе уговорних страна.
- ▶ Општи услови пословања морају бити објављени на уобичајени начин. Они могу бити примењени само ако је уговорено да ће представљати саставни део уговора и они делују само између уговорних страна.
- ▶ Пошто опште услове пословања доноси по правилу једна уговорна страна или привредна асоцијација која штити интересе једне уговорне стране, најчешће економски јаче, предвиђена је контрола општих услова пословања.

- ▶ У упоредном праву се појављују законске одредбе којима је омогућена државна интервенција у погледу примене и контроле општих услова пословања. Контрола може бити претходна и накнадна а остварује се преко органа, државне управе или судова. Контрола се најчешће огледа у заштити од злоупотребе положаја и од других облика нарушавања равнотеже економских интереса уговорних страна.
- ▶ Код нас, Закон о облигационим односима прописује да су ништаве одредбе општих услова пословања које су у супротности са циљем закљученог уговора или добрим пословним обичајима, чак и ако су општи услови пословања одобрени од стране надлежног органа.
- ▶ Суд може да одбије примену појединих општих услова пословања уколико лишавају страну која није учествовала у њиховом састављању да стави приговоре, или у случају када су општи услови пословања неправични и претерано строги.

ХИЈЕРАРХИЈА У ПРИМЕНИ ИЗВОРА ПОСЛОВНОГ ПРАВА

- ▶ Позитивним изворима права није прописана и изричито утврђена формална хијерархија извора пословног права. Међутим, утврђивање хијерархије је потребно због правне сигурности пословних субјеката.
- ▶ Најјачу правну и нормативну снагу имају императивни законски прописи и подзаконски акти императивног карактера. Са овим нормама не смеју бити у супротности норме других извора пословног права. Закон мора бити у складу са Уставом а подзаконски акти морају бити у складу са законом.
- ▶ Потом следе општи акти субјеката пословног права и уговори, уколико постоје у конкретном случају. Са уговорима су у погледу нормативне снаге изједначени општи услови пословања уколико је уговором одређена примена конкретних општих услова пословања.
- ▶ Затим се примењују посебне узансе и посебни и месни обичаји а након тога опште узансе, општи, национални и регионални пословни обичаји.
- ▶ На крају се примењују диспозитивни законски прописи.

▶ **КОНТРОЛНА ПИТАЊА**

- ▶ **Објасните појам пословног права.**
- ▶ **Које врсте норми садржи пословно право?**
- ▶ **Које делове обухвата пословно право?**
- ▶ **Са којим гранама права се пословно право налази у међусобном односу?**
- ▶ **Шта представља изворе пословног права?**
- ▶ **Који су то аутономни извори пословног права?**
- ▶ **Како се деле пословни обичаји?**
- ▶ **Објасните појам општих услова пословања.**
- ▶ **Како разумете појам хијерархије у примени извора пословног права?**